

Yayın Değerlendirme / Book Reviews

Liu Zhao ve Çağdaş Bir Türkçe Dilbilgisi: *Tuerqiyu Yufa*. Beijing: The Commercial Press. (2019)*

Abdulahkim Mehmet**

Çin'de Türkiye Türkçesi ile ilgili çalışmalar oldukça zayıftır. 1949'da Cumhuriyetin kuruluşundan önce ve sonraki ilk kırk yılda, Tenişev'in 1959 yılında Pekin'de yayımlanan *Tuerqiyu Yufa (Türkçe Dilbilgisi)* çeviri yayını hariç, Türk dili hakkında bilimsel açıdan elle tutulur bir çalışmaya rastlanmaz. Çin-Türkiye diplomatik ilişkilerinin ancak 1971 yılında normalleşmesi, Soğuk Savaş yıllarında oluşan aradaki buzların yavaş yavaş erimesi ve iç meselelerinin yoğunluğu gibi politik etkenler, iki ülke arasındaki kültürel alışverişin ana hatlarını çizer. 1980'li yılların başından itibaren özellikle 1990'lı yıllarda imkânlar epeyce elverişli olmaya başlamış ve bu ortamda Türkiye Türkçesi ile ilgili çalışmalar hızlanmıştır.

Bu bağlamda, Çin'de Türk dili araştırmaları söz konusu olduğunda mutlaka söz edilmesi gereken bir isim, dikkat çekici yayınlara imza atmış olan Liu Zhao'dur. Liu Zhao, 1992 yılında Loyang Yabancı Diller Enstitüsü'nden mezun olmuş, 2008 yılında Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesinde *Türkçede Bildirim Tümcelerinde Yüklem Yapılanışı* başlıklı teziyle yüksek lisansını tamamlamıştır. 2013 yılında Merkezî Milliyetler Üniversitesi Kazak Dili ve Edebiyatı Bölümünde *Dede Korkut Kitabı'nın Şekil Bilgisi ve Söz Dizini Üzerine Araştırmalar* başlıklı tezi ile doktor unvanını almıştır.

* Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:
Mehmet, Abdulhakim (2019). "Liu Zhao ve Çağdaş Bir Türkçe Dilbilgisi: Tuerqiyu Yufa. Beijing: The Commercial Press. (2019)". *bilig – Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 89: 245-248.

** Doç. Dr., Merkezî Milliyetler Üniversitesi Uygur Dili ve Edebiyatı Bölümü – Pekin/Çin
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2548-1854>
ahmhoca@yahoo.com

Halen Pekin Yabancı Diller Üniversitesi Asya-Afrika Enstitüsü Türk Dili Bölümünde Öğretim Üyesi olarak görevlidir. Yazarın ders kitabı, sözlük ve bilimsel araştırma çalışmalarından oluşan kitap olarak basılmış çok sayıda çalışması vardır: *Güzel Türkçe Konuşalım* (2005)¹, *Türkçe Çeviri Teknikleri* (2008)², *Türkçe-Çince Sözlük* (2009)³, *Çince-Türkçe Resimli Sözlük* (2010)⁴, *Pratik Türkçe-Çince Elkitabı* (2012)⁵, *Temel Türkçe Dersleri (1)* (2016)⁶, *Temel Türkçe Dersleri (2)* (2017)⁷, *Dede Korkut Kitabı Üzerine Araştırmalar* (2017)⁸, *Türkçe-Çince Çince-Türkçe Sözlük* (2018)⁹, *Türkçe-Çince Çince-Türkçe Diploması Terimleri El Sözlüğü* (2018)¹⁰, *Türkçe Dilbilgisi* (2018)¹¹ adlı yayınlarından başka yazar, *Binyıl Önce Binyıl Sonra Kaşgarlı Mahmud ve Divanü Lugati't-Türk*¹² ve *Grammar of Old Turkic*¹³ adlı eserlerin de çevirisini yapmıştır.

Bu yayınlar arasında özellikle yazarın doktora çalışmasından kitaplaşan *Dede Korkut Kitabı Üzerine Araştırmalar - Çeviri Yazı, Çince Çeviri, Grammer ve Dizin* adlı çalışmadan söz etmek gereklidir. Çift sayfalarda çeviri yazı, tek sayfalarda Çince çeviri olmak üzere orijinal metin ve çevirinin paralel olarak verildiği eser şu ana kadar Çin'de yapılmış en iyi Dede Korkut yayınıdır. Çeviri yapılırken Çin anlatı türünün uyak özelliklerinden yararlanılması ve destancılık terimlerinin kullanılması da dikkat çekicidir.

Liu Zhao'nun Türk dili araştırmalarına en son katkısı Türkçe dilbilgisi hakkındaki yeni çalışmasıdır. Türkçe öğretimi ve araştırmaları üzerine on yıllardır çalışagelen bir Çinli akademisyen olarak Liu Zhao, Türkiye dışındaki bir dilbilimci gözüyle Türkçeyi ele almış ve tecrübelerini ve değerlendirmelerini *Tuerqiyu Yufa* yani *Türkçe Dilbilgisi* adlı eserinde ortaya koymuştur.

Pekin'de bulunan Shangwu Yayınları (Beijing: The Commercial Press) tarafından bu yıl yayımlanan eser, giriş, "sözcük türleri", "söz öbekleri" ve "cümle yapısı ve türleri" olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde; kitapta kullanılan başlıca terimler kısaca açıklanmış, Türkçe'nin tarihi ve özellikleri hakkında temel bilgiler verilmiştir. Bu bölüm kitabın sonraki kısımlarının anlaşılması açısından önemlidir. "Sözcük Türleri" bölümünde; duruma göre kısaca ya da detaylı olarak sözcük türleri ele alınmıştır. Ad, sıfat, zamir, sayı ve ölçü sözleri, zarflar ve yansıma sözcükler, eylemler, ilgeçler, bağlaçlar, *-ki* eki ile oluşan sözcükler, ünlemler, klitikler, çoklu tür ve tür değişmesi, küçültme eki almış yapılar ve ikilemeler bu bölümde ele alınmıştır. Eylemler ayrıca çekimlenişi, türleri, tema yapıları, çatılar, olumluluk olum-

suzluk, kiplik, sözlüksel ve anlamsal görünüş, dilbilgisel görünüş, filimsiler, emir ve dilek gibi biçimlerde de incelenmiştir. Çalışmada gerek sözcük türleri gerekse eylem çekimi Türkçe dilbilgisi kitaplarında alışılmış olunmadığı kadar ayrıntılı anlatılmıştır. Sözcük türlerinin bu kadar ayrıntılandırılması, sözcük türleri konusunun da Türkçede üzerinde yeniden düşünülmesi gerektiğini açıkça göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Söz öbekleri bu çalışmanın odağı niteliğindedir. Dilbilgisi sisteminde cümle esastır ve cümlenin hiyerarşik yapısında öbekler önemli yer tutmaktadır. Bu bölümde yazar, öbekleri, ad soylu öbekler, sıfat soylu öbekler, zarf soylu öbekler, eylem öbeği, durum öbekleri, ilgeç öbekleri olmak üzere altı alt başlığa ayrılmıştır. Türk dili araştırmaları açısından bu bölüm de dikkat çekici yenilikler barındırır. Örnek vermek gerekirse ad soylu öbekler tür belirtici, niteleyici, niceleyici, belirleyici öbekler gibi alt sınıflara ayrılır. Bu arada bölümde konuyla ilgili başka hususlar üzerinde de durulmaktadır.

Son bölümde cümleler yapı ve işlev bakımından incelenmiştir. Şimdiye kadar yapılan çoğu çalışmalardan farklı olarak cümleler, önermeler ve bitimli gruplar (Finiteness Groups) şeklinde ikiye ayrılmıştır. “Cümle yapısı ve türleri” bölümü de kitabın diğer kısımları gibi yenilikçidir. Geleneksel Türkçe dilbilgisi kitaplarında birleşik çekim olarak bilinen yapılarla cümle türleri de yine ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. Kitapta yarıca bir dizin ve kaynaklar listesi de yer alır.

Liu Zhao’un çalışması çağdaş dilbilim kuramları ve yöntemleri ışığında Türkiye Türkçesinin bugünkü durumunu betimlemiş, dil gerçeklerini büyük oranda bir sistem içinde yorumlamıştır. Dil bilgisi açısından bakıldığında, araştırmacı zaman ile görünüşü açıkça ayırmış, Türk dillerini betimlerken fiilin basit zaman şeklini görünüşüne içine koymuş, görünüşü kendi içinden iki alt kategoriye ayırmış, zamanı (tense) fiil kategorisinin dışında bırakmıştır ve görünüş sistemini zenginleştirmiştir. Kitapta yer alan görünüş (aspect) kavramı Türkçe dilbilgisi çalışmalarında pek rastlanmaması nedeniyle, kitabın yenilikçi bir yönünü göstermektedir. Yazarın eserinde yer verdiği dil olgularını 6 milyon kelimele derlemde elde edilen zengin örneklerle incelemesi ve gerekli yerde sıklık bilgisi de vermesi önemlidir.

Çin’deki Türkiye Türkçesi dilbilgisi çalışmaları için Liu Zhao’nun yayını bir ilk çalışma olmakla birlikte getirdiği yeni bakış açısıyla önemlidir.

Çalışmanın ülkenin en ünlü ve en ciddi yayın kurumlarından olan Shangwu Yayınları arasında yayımlanması da ayrı bir anlam taşır.

Bu yayın Çin'de şimdiye kadar istenen seviyeye ulaşamayan Türkçe dilbilgisi çalışmalarının zayıf durumuna son vermiş görünmektedir. Eser bu niteliğiyle, çağdaş kuram, yöntem, kavramlar ışığında yazılması, bilimsel ve özgün olmasıyla Çin'de bu alanda yapılacak çalışmalara çığır açacak, araştırmaların niteliğinin yükselmesine, sayılarının çoğalmasına katkı sağlayacaktır.

Türkçe hakkında böyle nitelikli bir yayının ilk kez hazırlanarak 1 milyar 500 milyonu aşkın Çince okuruna sunulması, dünya nüfusunun beşte birine bu eseri okuma imkânının sağlanması demektir. *Türkçe Dilbilgisi*'nin yayımlanması Çin'in "Kuşak ve Yol" projesini hayata geçirildiği bir döneme denk gelmesi açısından özel değere sahiptir. "Kuşak" yani "İpek Yolu ekonomi kuşağı" Çin ile Türkiye'yi birbirine ulaştıracak, onların kültürel damarlarını birbirine yaklaştıracaktır. Bu tür çalışmaların artması "İpek Yolu" güzergâhındaki halkların birbirlerinin dillerini, diğer kültürel zenginliklerini karşılıklı olarak tanıması, öğrenmesi ve sevmesi açısından atılan kalıcı bir adımdır.

Açıklamalar

- 1 刘钊, 李智育, Cem Aygün (2005). 土耳其语口语. 北京: 外语教学与研究出版社.
- 2 刘钊, 李智育, Cem Aygün (2008). 土耳其语翻译实践. 北京: 外语教学与研究出版社.
- 3 周正清, 周运堂 (主编) 2009. 土耳其语汉语词典. 北京: 商务印书馆.
- 4 编写组. 2010. 汉语图解词典 (土耳其语版). 北京: 商务印书馆.
- 5 Cem Aygün, 李智育, 刘钊 (2012). 土耳其语入门 (1-2). 北京: 外文出版社.
- 6 刘钊, 李智育, Cem Aygün. 2016. 基础土耳其教程 (1). 北京: 外语教学与研究出版社.
- 7 刘钊, 李智育, Cem Aygün. 2017. 基础土耳其教程 (2). 北京: 外语教学与研究出版社.
- 8 刘钊. 2017. 《先祖阔尔库特书》研究. 北京: 民族出版社.
- 9 刘钊, 彭俊. 2018. 土耳其语汉语—汉语土耳其语精编词典. 北京: 军事谊文出版社.
- 10 刘钊. 将出. 土耳其语语法. 北京: 商务印书馆.
- 11 许可吕·H. 阿卡林. 2009. 千年前、千年后——麻赫默德·喀什噶里与《突厥语大词典》. 刘钊译. 北京: 民族出版社.
- 12 马瑟·厄达尔. 2017/2004. 古突厥语语法. 刘钊译. 北京: 民族出版社.